

פשוטו של מקרא אצל רש"י – מטרה או אמצעי (מיתודה)

ב, יג קמו ועברו לקם את-נחל זרד

רש"י לא כתב פירוש למלים אלה. ודוקא שתיקתו 'רועמת', ומשתיקה זאת אפשר לבנות יסוד גדול בהבנת דבריו הידועים... "ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא..." (בראשית ג, ח ד"ה וישמעו).

הנה בפירושו לפסוק "לְךָ-לְךָ מֵאֲרָצְךָ" וכו' (בראשית יב, ב) מפרש רש"י: 'להנאתך ולטובתך'... הדרך הרגילה בהבנת דבריו היא שהמלה השניה מיותרת (שהרי די היה לכתוב "לְךָ") ולכן היא ניתנת לדרשה. על פירוש זה של רש"י מקשה הרמב"ן:

ואין צורך [הרמב"ן אינו חולק על הפירוש ולכן לא אמר 'אינו נכון', אלא טוען כי לפי הבנתו בדרכו של רש"י, דיוק זה בתוספת "לְךָ" אינו מחייב התיחסות] כי משפט הלשון כן, "הַגִּשְׁם חֶלֶף הֶלֶף לוֹ" (שיר השירים ב, יא); "אֶלְכָה-לִי אֶל-הַגְּדֹלִים" (ירמיה ה, ה); "קמו ועברו לקם את-נחל זרד", ורובם ככה, עכ"ל.

במאמר ארוך מגן גדול מפרשי רש"י, הרא"ם (רבי אליהו מזרחי), על דעת רש"י בטענו 'כי אף על פי שמשפט הלשון כך הוא, היכא דאיכא למידרש דרשינן'. עיין שם אריכות לשונו, כאשר ברור למזרחי כי גם קשה ש'המדרש' שהביא רש"י ('להנאתך ולטובתך') אינו מאמר חז"ל, והוא פירושו של רש"י עצמו. והרי 'כל היכא דאיכא למדרש' מתיחס למדרש חז"ל ולא לפירושים של פרשן אשר כתב 'ואני לא באתי... ולאגדה המיישבת...', והרי לפנינו אין פשוטו של מקרא, ואין אגדה של חז"ל, והפירוש עצמו אינו מתבקש כלל וכלל על פי קנה המידה שרש"י קבע לפירושו, לכן הדרה קושיא לדוכתה של הרמב"ן ש'אין צריך'.

לעומת הרמב"ן והרא"ם, המהר"ל טען כי פירוש רש"י 'כן צריך'. כלומר, על פי קנה המידה של פשוטו של מקרא, יש כאן קושי בפשט המחייב את רש"י להתיחס אליו. וזה לשון בעל גור אריה:

ואם תאמר, והלא כתיב "קמו ועברו לקם את-נחל זרד" [קושית הרמב"ן כנ"ל] וכן "קומי לך" (שיר השירים ב, י) [זה בודאי כלול

ב'רבים ככה' של הרמב"ן] וכן הרבה. ונראה [כאן מבאר המהר"ל מה קושי ראה רש"י ב"לָךְ-לָךְ" שלא מצא בשאר הפסוקים שהביא הרמב"ן] משום דכל מקום הלשון "לָךְ" משמע לעצמך [דהיינו דבר הנוצר מיוזמתו של האדם באשר הוא מעוניין בו] כלומר, לדעת [=רצון] עצמו, וגם [עקב זה פירש רש"י במדבר יג, ב] "שְׁלַח-לָךְ" - לרצונך. וכן הכל [אותם הפסוקים שהביא הרמב"ן, כגון "אֶלְכָה-לִי אֶל-הַגְּדִלִים" שגם "אֶלְכָה" וגם "לִי" מציינות את הרצון העצמי של האדם, ולכן אין סתירה בין "אֶלְכָה" ובין "לִי", ולכן רש"י אינו מפרש. אבל] הא דכתיב "קָמוּ וְעָבְרוּ לְכֶם אֶת-נַחַל זָרְד". [הרי זה באמת קשה, באשר "קָמוּ וְעָבְרוּ" הוא ציווי (כפול!)] ואילו "לְכֶם" מציינ רצון עצמי או יוזמה אישית, ואם כן יש סתירה בין הציווי ובין הרצון כשם שיש סתירה בין "לָךְ" (ציווי) ובין "לָךְ" (רצון). מדוע אפוא, לא התיחס רש"י לקושי הזה בפשוטו של מקרא].

[על זה משיב המהר"ל] אין זה מצוה שיצוה לעבור את נחל זרד, אלא כלומר, אם תבואו אל הארץ אשר אתם צריכים ללכת "עָבְרוּ לְכֶם אֶת-נַחַל זָרְד", אבל לא הוי מצוה דוקא לעבור את נחל זרד. לכך שפיר כתב "עָבְרוּ לְכֶם אֶת-נַחַל זָרְד", שלא היתה מצוה על זה. אבל במקום הזה שהוא (הקב"ה) מצוה "לָךְ-לָךְ מֵאַרְצְךָ", דכתיב [הוכחה על כך שהיה כאן ציווי] "אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֲרָץ מִצְרַיִם" (בראשית טו, ז), אם כן צוואה היתה, ואיך יאמר "לָךְ-לָךְ" [כלומר, מרצונך, אחרי שהקדים ציווי, הרי סתירה פנימית בין הציווי ובין הרצון]. אלא [לכן פירש רש"י] 'להנאתך ולטובתך', כלומר, שגם הליכה זאת היא לרצונך, שהרי היא 'להנאתך ולטובתך', עכ"ל המהר"ל בביאור דברי רש"י ובתשובה לקושית הרמב"ן ש'אין צורך'.

עפר אני תחת כפות רגליו של בעל גור אריה, אבל נראה לי כי יש לפרש את דברי רש"י בדרך אחרת. קשה מאוד להלום את דברי המהר"ל שדברי הכתוב "קָמוּ וְעָבְרוּ" אינו ציווי! אם שני פעלים אלה זה ליד זה בלשון ציווי אינו נתפס כציווי אלא כ'עצה טובה קמ"ל', איזה קנה מידה נשאר לנו בהבנת סגנון הכתוב בלשון ציווי?! הרי "קָמוּ וְעָבְרוּ" מנוסחים באותו סגנון של "פָּדוּ אֶת-אֲבִיךָ" ו"גִּרְשׁ הָאֱמָה הַזֹּאת וְאֶת-בְּנֶיהָ", ומאי אולמיה האי מהאי?!

לולא דמיסתפינא אמינא כי במקרה של "קָמוּ וְעָבְרוּ לְכֶם", יש באמת ובהחלט

קושי בפשט, בדיוק כמו ב"לָךְ-לָךְ", באשר שני הפעלים הם בציווי מובהק, ואילו "לְכֶם" מציין רצון או יזמה של בני ישראל, ושוב לפנינו תרתי דסתרי בין הציווי ובין היוזמה. ובכל זאת רש"י לא עמד על הקושי. והסיבה לכך היא שאמנם יש קושי, אבל אין לרש"י תשובה על הקושי שהוא מחשיב אותה כראויה להיכתב בתורת רש"י. "תורת רש"י" היא אותה 'תרבות תורנית' שפרשנדתא ביקש להנחיל את בני ישראל. זאת עשה בתנאי שהיא תואמת את 'פשוטו של מקרא', או שהיא בבחינת 'אגדה המישבת את דברי הכתוב דבר דבור על אופניו'.

פשוטו של מקרא הוא אפוא, האמצעי של רש"י ולא המטרה שלו. ועיין מה שכתבנו בזה בסוגית מה ענין שמיטה אצל הר סיני בפרשת בהר, וצרף לכאן. אלא ששם עסקנו במה שרש"י כן כתב אע"פ שהוא לא לפי פשוטו של מקרא, ואילו כאן הבאנו את מה שרש"י לא כתב אע"פ שהוא כן מתבקש לפי פשוטו של מקרא. הצד השווה בין שני המאמרים, שמטרת רש"י היא ללמד את "תורת רש"י" אותה ביקש להעניק לכל לומד תורה (ואשר הצליח במגמתו בצורה מעוררת התפעלות זה תשע מאות שנה). ואילו 'פשוטו של מקרא ואגדה המיישבת' וכו' היא הדרך אשר באמצעותה ביקש להשיג את מטרתו.

לאור דברים אלה, שמא יש מקום לשנות מן הדרך המקובלת בלימוד רש"י, שהיא 'מה קשה לרש"י'. במקום זה שמא דרך הלימוד היא: (א) מה ביקש רש"י ללמד אותנו מדיבור מתחיל זה, אז (ב) כיצד מוצא רש"י מקור לדבריו במסגרת פשוטו של מקרא. והענין עדיין צריך תלמוד.